Tečaj XVIII. **NOVICE** List 3.

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo **vsako sredo** po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 18. januarja 1860.

Kako sadno drevje zdravo in rodovitno ohraniti.

1. Mlade sadne drevesa, ki medlo in klaverno rastejo, ali pa tudi večje, ki so bile še le presajene, si dobro pomagajo in začnejo iznova spešno rasti, če se jim celo deblo z mahom ovije, kteri se mora pa ob suhem vremenu, posebno pa poleti, včasih z vodo poškropiti, da je mah vlažen.

2. Červ in drug škodljiv merčes se dá pregnati, če se zemlja spomladi s premogovim pepélom (s pepélom kamnitega oglja) potrese, potem pa podkoplje ali podorje.

3. Velike drevesa, ktere ne rodijo, ako premočno v rast ženejo in les redé, se rodovitne napravijo, če se korenine pri deblu odkopajo, debeliše s kako sekiro in zagojzdo prekolejo, in če se v razpok kak kamnič utakne, da razpoklina odperta ostane.

4. V prav pusti in pešeni zemlji, kjer tudi češnja hira, dobijo sadne drevesa zopet nov živež in novo moč, ako se z gojzdno zemljo ali pa s črešlom okoli debla precej na deblo osujejo.

5. Orehi bodo tem bolj rodovitni in polni, kolikor bolj se jim veje otolčejo, kadar se orehi klatijo, in kolikor bolj se svet pod njimi pri miru pustí, ter se ne ogreba in ne okopava.

6. Vsi brajdniki (v brajdo zasajene drevesa) ostanejo zdravi, če se le deblo s kako desko ali s kako drugo rečjo na južni strani varje, da ga sonce preveč ne prepekuje, in se zemlja okrog njega z listjem ali drugo enako šaro pokrije.

7. Mana ali medena rosa (medeni pot) na pritlikovcih se odpravi, če se urno vsem tistim pritlikovcom, kjer se ta rosa zapazi, veršiči poletnih izrastkov poščipljejo.

8. Breskev bo bolj rodovitna, če se malo prej obreže, ko je v popolnem cvetji, vinska terta pa takrat, ko cvetne grojzdke požene.

9. Vse šibkeje sadne drevesa ostanejo čez zimo zdrave, ako se med zimo od količev ali brajd odvežejo, da se sèm ter tjè prosto sukati in majati morejo.

10. Da se sadnim drevesom debla zdrave ohranijo, se jim ne smejo odrastki, ki poleti iz debla pribodejo, preci, ko se prikažejo, zadušiti, temuč le veršički poščipati ali prirezovati, in še le prihodnje leto jim odpraviti.

11. Ondi, kjer živina ali plug drevesa poškoduje ali rani, ali kjer se z vertnim orodjem kolikor toliko obtolčejo, ne sme sadjorejec čez revne drevesa tožiti; saj je tega sam najbolj kriv.

12. Le takrat je sadno drevje v resnici zdravo, kadar se ne najde na njem ne mahú ne lišajev. Najbolje mazilo drevesom mah in lešaje odpraviti je pa, če se z apnom dobro namažejo.

13. Rodovitno drevo bo bolj zdravo, če se mu pri oberanji sadja tudi mlade mladike polomijo; rodovitniše pa bo, če se mu, kadar se sadje obera, nobena veja ne odkrehne.

14. Drevesom, ki krivo rastejo, se mora deblo na zgornji strani s slamo oviti, ali pa deblo s kako pribito dilo pokriti, da ga preveč mokrota ne namaka. Ako se take drevesa ne varujejo, se bo debla kmali gnjiloba lotila.

15. Sadne drevesa, ki v močirji rastejo, ostanejo bolj zdrave in rodovitne, če so drevesa z beršlinom ali pa srobrotom obrašene.

16. Da se stare drevesa pomladijo in zopet rodovitniše napravijo, se jim morajo stare veje blizo debla požagati, pa naj se pusti, da jim divje mladike poženó, ktere se z drugo sorto cepičev v drugem letu pocepijo, ali pa z ravno tisto sorto.

17. Drevo previsocega debla, ktero je višje od 8 čevljev, ne bo nikdar tako rodovitno, kakor drevo nizkega debla.

18. Drevo z pobitimi odrastki se odrastkov znebí in potem okrepčá, če se na verhu nekoliko prireže, in potem, ko se mu je zemlja okrog debla do korenin odkopala, in vsi koreninini odrastki in očesa s koreninimi gerčami vred odpravijo.

19. Pritlikovci zginejo in postanejo nerodovitni, če so tako globoko posajeni, da začne serčno deblo korenine poganjati. Temu v okom priti, se mora ali jama okrog debla skopati, toda na zimo se mora zopet zasuti, da drevó ne pozebe; ali pa naj se vsako leto spomladi korenine pol čevlja globoko od tal tikoma debla odrežejo.

20. Plitvo posajene sadne drevesa ostanejo bolj zdrave in bolj rodovitne, kakor one, ki so pregloboko sajene, ktere navadne starosti ne dočakajo in kmali še pri najbolji moči jamejo hirati, ter hirajo, dokler se ne posušijo.

21. Kdor hoče z zalivanjem starejim sadnim drevesom pomagati, naj jih še le po kresu zalíva.

22. Da ovce in zajci sadnih dreves po pašnikih in drugih krajih ne napadajo, je najboljše, ako se debla s ternom ovežejo. Kaj dobro je tudi, če se debla z zdrobljenim in v vodi namočenim ovčjekom kake 4 čevlje visoko namažejo.

Novíca gospodarska.

* Da nerodovitne sadne drevesa rodovitne postanejo, naj se tepejo. Vertnar Poulet v Nikori je znajdel to smešno pomoč, ki pravi, naj se nerodovitne drevesa spomladi in potem skozi nekoliko mescov vsaki dan s palico prav dobro pretepó. Preobilno muzgo (sok), ktera dela, da na drevesu le veliko perja raste, bo pretepeno drevo potem na to obernilo, da se mu bojo rane po deblu zacelile, in to bo naredilo, da bo več cvetja in sadú.

Gospodinska drobtinica.

Še en posipek za potice.

Zadnjič so „Novice“ naznanile, da je rožičeva moka dober posipek poticam in da je dobra namestnica predragih orehov. — Tudi jez poznam gospodinjo, ktera zavoljo dragine orehovih jederc je z veliko pohvalo poskusila nov posipek, kteri je morebiti še boljši memo rožičeve moke. To so jederca bučnih pèšk. To se pa ravná tako-le:

Posuši bučne peške do dobrega in izluši jederca; stolci jih v možnarji kakor orehove jederca, popari jih z gorkim mlekom in zmešaj jih z medom; s tem mazilom pomaži razvaljano testo, ktero pa moraš še poprej z vrelim maslom politi. — Potice tako pomazane so ravno takega okusa kakor mandeljnove, tako da se težko razločijo. Tudi jez nisem tega verjeti hotel, dokler se pretekle božične praznike nisem sam tega prepričal. A.

Pesa in cuker v našem cesarstvu.

Cukra iz pese je čedalje več. Marsikdo že več let s pesnim cukrom svojo kavo sladí in marsiktera gospodinja že več let ni druzega cukra kot pesnega v rokah imela, in vendar še tega ne vé, da se cuker iz pese dela in da v naših štacunah ni skor druzega cukra zdaj dobiti. Pa to ni nikomur zameriti, ker cuker iz pese je cukru iz cukrenega tersja popolnoma podoben. Fabrik, ki v našem cesarstvu cuker delajo iz pese, je čedalje več. Lani je takih cukrarnic na novo se napravilo: v gornji in doljni Avstrii 11, na Českem 7, v Šlezii 2, na Marskem 1 in na Ogerskem tudi 1. Tedaj imamo v našem cesarstvu v vsem skupaj že 131 fabrik, ktere iz pese delajo cuker. Te fabrike so lani 14 milijonov centov in pol pese v cuker podelale, od kterih so plačale davka 4 milijone in pol gold., cukra so pa napravile okoli 1 milijona, za kterega se je skupilo blizo 20 milijonov gold., — iz cukrenih drož se je napravilo še špirita, ki je vergel čez 1 milijon gold.

Ozir po svetu.

Zemlja in ljudstvo v našem cesarstvu.

Dunajski časniki so pred nekimi tedni pisali, da ima po cesarskem ukazu sopet biti občno popisovanje v celem cesarstvu leta 1860, kakoršno je bilo leta 1857. Uspeške poslednjega občnega popisovanja je naznanil te dní časnik „Wiener Ztg.“, iz kterega posnamemo sledeče:

Celo naše cesarstvo meri 11.240□ *) milj, — selišč (mest, tergov, vasi itd.) šteje 69.518, 5 milij., 406 tavžent in 907 ima poslopij, v kterih ljudje prebivajo, 34 milijonov 437 tavžent in 968 pa prebivavcov. Po srednji meri prebiva na eni □ milji po 3202 ljudí.

S posebnim ozerom na Krajnsko, Štajarsko, Teržaško in Koroško posnamemo iz omenjenega dunajskega časnika:

Krajnska dežela ima nekaj čez 173 □ milj sveta, 3226 selišč, 73.286 hiš, 451 tavžent 941 prebivavcov.

Štajarska dežela ima nekaj čez 390 □ milj sveta, 3536 selišč, 177 tavžent 601 hiš, 1 milijon in 56.773 prebivavcov.

Teržaško z Istro in Goriškem ima nekaj čez 138 □ milj sveta, 1011 selišč, 79.766 hiš, 520 tavžent in 978 prebivavcov.

Koroško ima nekaj čez 180 □ milj sveta, 2.894 selišč, 50.140 hiš in 332 tavžent in 452 prebivavcov.

Po srednji rajtengi živi na 1 □ milji: Na Krajnskem 2604, na Štajarskem 2708, na Teržaškem 3753 in na Koroškem le 1844 ljudí.

Med vsemi cesarskimi deželami so najbolj obljudene: Benečija s 5527, Česko s 5212, Šlezko s 4962, Moravsko s 4883 in zdoljno Avstrijansko s 4882 ljudmi na eni □ milji; najmanj obljudeno je Solnograško z 1178 ljudmi na 1 □ milji.

Kar se tiče velikosti sveta, ste v Evropi samo dve deržavi, namreč Rusija in Švedsko z Norvegijo večje kakor Avstrija; po številu prebivavcov jo pa presežete Rusija (s 54 milijoni in 93.300 prebivavcov) in Francozko*) (s 36 milij. 36.364 prebivavci). Za temi deržavami pridejo Angležko s 27 milijoni 475 tavžent in 271, Prusija s 17 milij. 202 tavžent in 831, in Španija s 16 milij. 301 tavžent in 851 prebivavci.

V Turčíi ni rednega popisovanja, toraj se tudi ne dá število prebivavcov povedati; vse druge deržave imajo manj kakor po 10 milijonov prebivavcov.

*) Tistim našim bravcom, ki morebiti ne vejo, kaj pomeni □, povemo, da znamenje □ pred miljami pomeni kvadratne ali štirjaške milje, to je, milje na štiri vogle, to je, po dolgem in po širokem. Pis.

Lombardija iz gospodarskega ozira.

Lombardija, ktero je v lanski vojski naše cesarstvo zgubilo — piše „Ostd. P.“ — je leta 1857 nesla našemu cesarstvu 30 milijonov in 309.828 gold. dohodkov, tedaj skor 15. del tega, kar je cesarstvo v vsem skupaj dohodkov imelo. Ker je cesarstvo v Lombardíi leto in dan okoli 13 do 15 milijonov gold. stroškov imelo, je na leto v dohodkih za kakih 15 milij. gold. na zgubi. Manjša škoda bo pa v drugih rečéh doletela cesarstvo. Res je, da sirove svile (žide) bomo mogli še zmiraj veliko v Lombardíi kupovati; nasproti pa bo visoka colnina, ki jo morajo lombardiške fabrike odrajtovati, kadar prodajo kaj židanega blaga čez mejo v naše cesarstvo, precej branila naše fabrike, da jih ne bo preveč zateralo unanje blago. Lombardiške fabrike bo pa to dosti hudo zadelo, ker so v naše cesarstvo veliko svoje robe spečale. Al od druge strani se tudi ne more tajiti, da mnogo drugo avstrijansko blago zgubí veliko kupčijo, ki jo je imelo v lombardiških deželah, in le s tem se moremo tolažiti, da se je blago avstrijanskih fabrik vedno moglo bojevati z angležkim in švicarskem, ki ga je po kontrabantu veliko prišlo v Lombardijo. Ko bi se druge dežele našega cesarstva, ki so za to pripravne, hitro in močno poprijele pridelovanja žide, bo cesarstvo škodo zgubljene Lombardije že nekako lože terpelo. Če cesarske dežele za 30 milijonov ljudí židanega blaga tkejo, zamorejo že zgubo pozabiti, ki jih je zadela, da bojo za 3 milijone ljudí volnatega blaga zdaj manj spečale, ktero so pred v Lombardijo prodajale.

Glasi o cesarskem ukazu,

zastran učnega jezika v šolah.

II.

Premislimo najpred, kako in s kakim vspehom se je nekdaj po starem sistemu učilo.

Za učitelja je bila poglavitna reč, toliko razlagati ali pa prebrati, kolikor je bilo zapovedano, za učenca pa dober „klas“ dobiti, „zdelati“ šolo za šolo in nazadnje h „kruhu“ se spraviti. Kaj so bili nasledki tega reda? Učitelj se sam večidel nič več učil ni; saj je bilo dosti to, kar je bilo zapovedano; učenec pa se je le toliko in takrat kaj vadil, kolikor in kadar je vedel, da bo „prifan“, da mu toraj za „klas“ gré. Če je pa dosegel enkrat „kruh“, pa večidel več bukev pogledal ni, izgovarjaje se, da ima druge, bolj imenitne opravke. Malo se je na to gledalo, da dobi mladina za nauk veselje in ogenj; saj je bila učenost le pripomoček; namen in konec pa za učence „kruh“, za deržavo pa pridni in vestni vradniki.

Zavolj tega sistema nihče ni huje terpel kakor deržava sama. Prišel je čas skušnje, in pokazalo se je, da je bilo na vse strani premalo inteligencije, tedaj premalo pravega karakterja — z eno besedo, premalo dobre podpore za deržavo. Inteligencija, kar je je bilo, je pognala večidel iz nove ideje narodnosti in ravno ta inteligencija je pritekla deržavi na pomoč ter jo rešila. Kar so takrat šole zamudile, so storili posamesni literati, mecenati in domoljubi, k večjemu sèm ter tjè učene, na novo idejo narodnosti se opirajoče družtva.

**) Dokler je bila Lombardija še avstrijanska, je bilo naše cesarstvo po številu prebivavcov pervo za Rusijo.

Pokazalo se je, da ta ideja ni jalova, ni mertva, ampak bogat kapital za deržavo, če si ga le v svoj prid oberniti hoče. Nismo še pozabili, s kako nadušenostjo so hiteli Horvatje Avstrijo branit; brez zapovedi se jih je več kakor 100.000 vzdignilo; še nam je v spominu, kako živo so Čehi Avstrijo zagovarjali, bodi si v novinah ali v deržavnem zboru; tudi vemo, da med Rusini v Galicii ni vlada ne enega nasprotnika imela; ravno taka je bila na Slovenskem, kjer je tadanje od nekterih toliko čerteno slovensko družtvo svoj glas vzdigovalo za Avstrijo, nabiraje dnarno pomoč za bana Jelačiča.

Zgodbe spričujejo, da je ta patrijotizem iz semena narodnosti se izcimil — pa naj nihče ne kaže na Madjare ali Lahe, ki so nek tudi za narodnost se vlekli. Al ker so jo imeli in jim je nihče ni jemal, ne moremo tega zapopasti. Ta ideja se je v našem cesarstvu najlepše v slovanstvu razvila, in nasledki so pokazali, da se z deržavnimi interesi popolnoma ujema, da je inteligencija, iz nje rojena, pripomočke deržavne brambe oživela in pomnožila. Ni dvombe, da bo ta inteligencija tudi zanaprej pervi in tem močneji steber deržavi, kolikor več je bo. Vsaka pametna vlada pa gleda, da to, kar ji je v dobro, ohrani in povikša in zato je tudi naša avstrijanska ta princip spoznala in poterdila. Leta 1857 je rekel presvitli cesar na Ogerskem, da bo vsigdar njegova skerb, da se narodi po svoje razvijajo, in dve leti pozneje smo dobili postavo, ki te besede v djanji razodeva, namreč postavo o učnem jeziku v gimnazijah.

Vidimo, da ideja narodnosti deržavi ni na škodo, marveč na korist, — ali je pa mar ta ideja tudi dobiček za vednosti? Nasprotniki te ideje pravijo, da ne; al njihovi dokazi so zgolj teoretični, manjkajo jim fakta, ktere pa mi imamo, ki terdimo, da je ta ideja tudi vednostim na dobiček. Zbudila je med južnimi Slovani literaturo, ktero bi brez nje brez dvombe pogrešali; dala nam je slavne pesnike in mnoge druge za izobraženje narodno goreče može; dala nam je dobre ljudske šole, seminišča višjih znanost; dala nam ljubezen do branja, da smo v 50 letih dalje prišli, kakor pred v petih stoletjih. Kaka puščava je bila češka zemlja, preden se je boj za narodnost unel! zdaj pa je med pervimi deželami cesarstva, ustvarivši obilno literaturo in zbudivši vse iskre narodnega duha, ki čedalje bolj marljivo in s čedalje boljim vspehom vse vede obdeluje. Dajte in sklenite to idejo tudi z višjimi šolami, pa bote vidili, kako jih bo narodni duh prešinil, kako jih bo vse nov ogenj navdal in da bodo tudi pri nas kakor drugod stoteren sad rodile.

Pred sem omenil, kake so bile gimnazije po starem sistemu. Dan današnji so res bolje urejene, učitelji so bolj učeni, nauki svobodneji, priložnosti večje, se kaj naučiti, pa z vsem tem, moramo reči, če hočemo odkritoserčni biti, da vspeh ni dosti bolje od prejšnega; kar učenci po eni plati dobé, — učijoč se bolje gerški, nemški in domači jezik in sèm ter tjè naravoslovje — gubé po drugi, ter znajo veliko manj latinski kakor smo mi znali in so večidel slabeji stilisti, kakor smo mi bili. Zraven pa je učencom še vedno poglavitna reč „klas“ in „kruh“, ne pa znanje in izobraženje. Napot je marsikaj, in zapreke so različne, toda največja je po mojem prepričanji ta, da so šole preveč za-se, premalo z ljudstvom in za ljudstvo, ali kar je vse eno, da je preveč teorije, premalo pa praktike (praxis), da se preveč na to pazi, da učenci „znajo“ in premalo na to, da razumejo. Učenci prihajajo v šole iz ljudstva, pri nas iz slovenskega ljudstva; misli, ki so v ljudstvu, so tudi v njih; oni niso posebne stvari, ampak udje iz narodnega telesa; govori z njimi kakor govoriš z narodom in kakor te narod razume, te bodo tudi oni razumeli; daj jim sladko domačo besedo, kakor jim jo dajo starši in prijatli, in tudi ti jim boš serce ogrel; če jih učiš nove reči, nikar jih domačii ne odpeljuj, ampak povej jim, kako je domači narod to in uno misel po svoje zasukal; ne pravi jim nobene stvari v tujem jeziku, dokler nisi popolnoma prepričan, da ji pomen in smisel vedó; kaj jim sicer pomaga, cele poglavja „iz glave“ znati, za ktere se vé, da se ne bodo ne možganov ne serca prijele, ker jim razumnosti manjka, ktera edina človeka bistri in žlahti? Te besede bom bolj natanko „formuliral“. Moja misel je:

A. da se vsi nauki v domačem jeziku razlagati začnó, in da se toraj za zdaj saj v 1. in 2. šoli slovenski jezik za učni jezik ustanovi.

Vzroki so:

1. Povsod je treba — to je neoveržen aksijom — neznano reč z znano razlagati. Gotovo pa je, da je v vsaki znanosti dosti besed in izrek, kterih naši slovenski učenci v pervih latinskih šolah v tujem jeziku še ne razumejo ali kterih saj — kar bi biti moralo — ne razumejo popolnoma. In zopet je gotovo, da nekter učenec nekte re, drug zopet druge reči ne razume ter bi nespametno eksperimentiranje bilo, jim le sèm ter tjè kako besedo po domače razložiti, ker bi se lahko pripetilo, da razlaga učitelj besedo tudi po nemški vsem znano, zraven pa druge reči v nemar pusti, kterih nihče ne razume. V pervih šolah se učitelj na nemško znanje svojih učencov celó nič zanašati ne more. In zopet je gotovo, da je našim učencom v pervih šolah nemški govor sploh, zlasti pa hitri, nepretergani govor komaj na pol razumljiv: govori jim 10 minut neprenehoma in potem jih prašaj, kaj si jim povedal, pa ti bo vedil vsaki peti nekaj in večidel zmedeno, natanko pa morebiti nobeden ne odgovoriti. Potem pa jim dopoveduj ravno to reč po domače, in prepričan sem, da bo vsaki saj nekoliko in prav ti odgovarjal, marsikter pa se ti bo tudi tako dobro obnesel, da bi ne mogel ne ti sam bolje razkladati. Tega ne bledem tjè v en dan, ampak „experientia doctus“, kar mi vsak lahko verjame. Pa je tudi to gotovo, da ima vsaka znanost svoje besede, (technische und Kunstausdrücke). Kako jih boš učencom dopovedal, razun po domače? Te besede so večidel take, da jim je nemogoče jih razumeti, če jim se po domače pomen ne raztolmači. Pripoveduješ jim po nemški imena tičev ali kaj druzega tacega, kar je včasi učencom dobro znano, pa te vendar-le debelo gledajo, ne vedoč, kaj prav za prav misliš. Dozdaj se je na to malo pazilo, pa se zato tudi ni čuditi, če je učenec tako berž kaj pozabil, kar se je učil.

2. Kar učenec razume, si tudi lahko zapamti in vsaka reč se menda vendar za to uči, da se zapamti, da se zná, sicer je nauk mlačva prazne slame. Znano pa je, da ima človek v pervi mladosti najboljo glavo; kar sliši, mu ostane, se vé da če dobro razume; še vem, kako smo si otroci zimske večere pravlice pripovedovali; nektere so bile sila dolge, pa smo jih vendar skoraj brez števila znali. Ko bi se v pervih šolah vse po domače učilo, sem prepričan, da ne bi učenci tako hitro vse pozabili, kar slišijo, zlasti pa zgodovine, geografije, naravoslovja in fizike ne, ki so za mlade ljudí toliko prijetne znanosti. Morebiti kdo poreče: če ima mladina za slovenski jezik dober spomin, ga ima tudi za nemški? Ima ga, pa ne tako, kar vsakdanja skušnja uči, pa je tudi pomisliti, da se učé vednosti zavolj samih sebe, ne pa, da se otrok le nemški naučí. To ni nikakor poglavitni namen šol; mladina se mora v vseh rečeh izobraziti, ne pa le v kterem jeziku. Če se tedaj po slovenski lagleje uči — čemur ni dvombe — je treba v pervih šolah, dokler še ne zná nemški popolnoma, tudi po slovenski ji razlagati; še le sčasoma in stopnjema — kako, bom pozneje govoril — naj se nemški jezik rabiti začne, ko že učenci terdno podlago v vseh posamesnih vedah imajo, ko so si že tisto reč pridobili, ki se po nemški „Sprachbewustsein“ imenuje, ki je za pravo napredovanje neobhodno potrebna, čeravno vem, da je celó mnogim učiteljem neznana skrivnost.

3. Le če bo učenec nauk razumel in si ga lahko

zapamtil, bo dobil že v pervi mladosti veselje do vednosti in tega nam ravno najbolj manjka. Le z veseljem je pravo napredovanje, le z njim se dá pravo izobraženje doseči; veselje je tisti dušni kvas, ki ne dá človeku mirú, da sili dalje in dalje, nikdar ne zadovoljen s tem kar zná, vedno hrepené po višjem in večjem. Učenec, ki ima veselje za nauk, ne bo porajtal toliko na „klas“ in mladeneč ne toliko na „kruh“. Dežela, narod, deržava in človeštvo so vedno in vedno le s takim veseljem napredovali, njemu se ima visoka stopnja sedanje omike pripisovati, kjer se to veselje ne budi, je nevednost, sirovost, tema in gnjiloba. Ne dá pa se sumiti, da se zlasti v pervi mladosti to veselje najbolj z domačim jezikom zanetiti dá. Skoz in skoz narodni stari Gerki in sedanji Nemci, Francozi, Angleži, Italijani so priča te resnice, in srednji vek s svojo latinščino spričuje zopet drugo resnico, da je tuj jezik res posamesne ljudí nadušil, nikdar pa celega ljudstva ne.

(Konec tega razdelka v prihodnjem listu).

Ozir v stare čase.

Odlomek iz Kremplnove dogodivšine str. 168,

ki kaže, da stari časi niso bili zlati časi, pa tudi krinoline niso taka nova znajdba, kakor kdo misli.

„Obleč je v totih časih 1490—1590, sosebno per Nemcih“ — se bere v omenjenih bukvah — „ne menje smešen kak gizdavi bil. Nemške gospé so na ledovji debele klobase opasane imele, in prek totih jenjke, v spodnjem robu ali podmeti pa železen obroč, tak, da so se duri vse ino nasteržaje mogle odpreti, gde je takša gospa htela noter iti. Žlahtne grole, z zlatom našite šolnje, tenčke žlare, žamatne, židane oblačila, ino takše u tistih časih še neznano drage reči so ne samo grofice ali knezinje, temuč tudi že prosteše gospé za navadno nosile. Gizda (lišp) je per gospodi in mestjanih tak vesoko šla, da so deželski poglavari mogli postave dati, kterega reda se kdo pri obleči 'ma deržati; ino ker se je krez svoj stan nosil, je od svoje gizde mogel posebno daco plačevati. Cesar Maksimilijan je rekel, da je od svojih starših čul, da je negda per njihovega roda hiši bilo sedem bratov, ki so vsi skup samo ene hlače imeli — ino devet Herberštajnic se je z enega metena (plajša) omožilo. — Kar se tiče jezika, so Slovenci po domače med seboj govorili, pa tudi nemški jezik ni občnega zvonca nosil, kakor se vidi iz besed cesara Karla V.: „Po latinsko govorim z Bogom, po španjolsko s svojimi svetniki, po italijansko s svojimi prijateli, po francozko z gospami, po nemško pa s svojimi konji“.

Slekočev.

Čertice

iz zgodovine papeževih dežel, — njih vladarstvo, obsežek in število prebivavcov.

Ker je ravno zdaj pozornost celega sveta obernjena na rimske dežele, mislimo svojim bravcom vstreči, ako jim povemo kaj malega o tem, kar napis tega sostavka kaže.

1102 let je preteklo, kar so papeži tudi posvetni vladarji, ker leta 755 je vladar frankovski Pipin „Kratki“ ali „Mali“ imenovan sv. Očetu v dar dal večji del Eksarhata v Lombardíi, to je, tisto zemljo bizantinskega poglavarstva, ki si jo je po zmaganih Longobardih prisvojil. Največje pomnožbe rimske svetne oblasti so bile pozneje sledeče: leta 1053 so dobili papeži vojvodino Benevent, 1077 Matildiške posestva, 1198 mesto Rim, 1273 Venaissin, 1348 grofijo Avignon, 1508 Ravino, 1513 Bolonjo, 1532 Ankono, 1597 Feraro in 1626 Urbino. — Perva prekucija francozka je vzela papežu Piju VII. vso posvetno oblast, in od svečana 1798 do leta 1800 so bile papeževe dežele pod rimsko ljudovlado (republiko). Zmage avstrijanske in rusovske so posadile Pija VII. spet na rimski tron. Al že v letu 1808 je mogel papež spet nekoliko svojih dežel kraljestvu laškemu odstopiti, in ukaz Napoleona I. mu je spet vse vzel, ker je dežele na uni strani Apenin s kraljestvom laškim, dežele na ti strani Apenin in „večni Rim“ pa zedinil s cesarstvom francozkim; sin Napoleonov je že v zibelki prejel ime „kralja rimskega“, kar pa v resnici nikoli ni bil, ker je pod imenom „Herzog von Reichsstadt“ še mlad umerl. 24. maja 1815 je dobil papež spet vse nazaj, kar je pred zgubil, samo Avignon in Venaissin sta ostala pri Francozkem. Dunajski kongres je poterdil sv. Očeta za samovladarja.

Od leta 1815 obsega papeževo vladarstvo: Rim in okolico njegovo Komarko z 80 □ miljami in 326.000 prebivavci, od kterih spada na mesto Rim 180.000, — potem delegacije ali okrajne: Ankono, Macerato, Kamerino, Fermo, Askoli, Perugio, Spoleto, Rieti, Viterbo, Orvieto, Frosinone, Civitovechio, Benevento, ktere skupaj merijo 358 □ milj in štejejo poldrugi milijon prebivavcov, — in pa legacije, ki so se v poslednjih laških prekucijah večidel odcepile od rimske vlade in obsegajo: Bolonjo, Feraro, Forli, Raveno, Urbino, Pezaro in Velletri. Pravi se jim z eno besedo Romagna (Romanja), ki na 266 □ miljah šteje 1 milijon in 240.000 prebivavcov.

Tako so papeževe dežele razdeljene, ktere po postavi od 22. novembra 1850, kar se tiče vladarstva, spadajo v 9 verst; na čêlu vsake pervih petih stojí kardinal-predsednik, na čêlu vsake ostalih štirih pa stojí kardinal-legat, kteremu je pridružen izreden papežev komisar ali pa, kakor v legacii kompagniški, legata-namestnik. Posamne delegacije imajo delegate za predstojnike, ki utegnejo biti tudi posvetnega stanú.

Vse papeževe dežele skupaj merijo 727 □ milj z 3 milijoni in 124.668 prebivavci. Z Romagno, ki je zdaj odcepljena od papeževih dežel — namreč z legacijami Bologna, Ferara, Forli in Ravena — bi zgubili sv. Oče 175 □ milj in nekaj čez 1 milijon podložnih.

Slovanski popotnik.

* Ker je „Leptir“, zabavnik za leto 1860, v malo dneh razprodan bil, naznanja gosp. K. Stojšić v Zagrebu, da se napravlja drugi natis tega priljubljenega almanaha, kterega letos kinči slika starega grada Senjskega in pa obraz neumerlega bana Jelačića. Že te dní bo drugi ta natis gotov. Kdor ga želí dobiti, naj pošlje berž naročnino (1 gold. 20 kr. nov. dn.) v Zagreb do gospod Stojšića (mesnička ulica br. 135).

* Slavni gosp. Ljud. Vukotinović nam je pisal iz Zagreba, da že pripravlja rokopis za „Leptir-a“ za prihodnje leto 1861, in prosi, naj bi ga v národnem tem početji tudi podpirali rodoljubi slovenski s prineski književnimi (pesmami itd.), ter mu jih zadnji čas poslali do konca marca. Nadjamo se, da ta klic tudi vprihodnje bo privabil v dokaz bratovske vzajemnosti mnogo podpornikov rodoljubnemu početju.

Dopisi.

Na Reki 10. jan. Slabi časi so zdaj povsod, najslabeji pa so gotovo v primorji; kupčije ni nič; ladje trohne domá ali pa se brez opravka kakor sence sém ter tjè plazijo. Zraven pa je tudi pomisliti, da je letošnja letina tod tako uboga bila, kakor že 56 let nobena ne; vina ni skoraj nič, še kar je, je kislo; žito je strašna suša pokončala; in ker se na Laškem vse meša, ne prihaja zdaj toliko turšice in rajža od ondot kakor druge leta; zatoraj je najpotrebneji živež se silno podražil, zlasti pa polenta, ki je do

letos kaj po ceni bila. — V novinah je bilo brati, da sme na Reki zdaj vsak klati in meso prodajati, pa da je zavolj tega cena mesa znižala se. To bi bilo prav lepo, ako bi bilo — le res. Pomenkovalo se je o tem mnogo že lani in predlanskim, ta svoboda se je enkrat že tudi oklicala; pa kaj pomagajo oklici, ako se tisti gospodje sami za-nje ne menijo, ki so jih spisali! Poznam moža, ki se je za to svobodo strašno potegoval in ustil, letos pa se je tako spremislil, da je meso on sam — izlicitiral. — Zadnja vojska je tudi reške ladje zasačila; še do današnjega dné jih je pet v Marsilju, pa bodo zdaj povernile se, berž ko gospodarji francozki vladi poplačajo, kar je ona za ladje potrosila. — V Kraljevici (Porto rè), 3 ure od Reke, se bo arsenal za vojaške ladje sozidal — pripravljeno je že vse — tudi se govori, da bo nekaj vojaških ladij v tamošnji luki svoje staniše imelo. Ker pa blizo okoli dozdaj nič dobre sladke vode ni, bo šel te dni nek profesor iz Reke je iskat in ima upanje jo kmali zaslediti, ker je kraj pri Kraljevici ravno tak kakor pri Reki ali Bakru, kjer iz vsake razpokline najboljši studenci tekó. — Bolj ko vse drugo hodi zdaj tudi tukaj ljudem národnost na misel. Lahko se je prepričati, kako so se tisti motili, ki so národnost za neumno muho razglasovali in govorili, da so le nekteri rogovileži ali pa pricverknjenci jo izlegli ter da bo skoraj ji zakljenkalo. Vsak, kdor hoče oči odpreti, vidi, da ni to muha, ampak ideja, — da ni le nekterim ljudem, ampak narodom v glavi, in da še ne umira, ampak od dné do dné močneja prihaja. Zabavljanje nekterih dunajskih novin je pač prazna in smešna reč. Znano je, da so redakterji nekterih teh novin judje; al sicer so judje vendar le kaj po svetu se ozirali; ti novinarski Abrahamovi sinčki pa tako tjè v en dan čenčajo, da človek precej spozná, da svoje žive dní niso dalje bili, kakor v „Prater-ju“ ali v „Fünfhaus-u“; sej so nam večkrat „schwarz auf weiss“ pokazali, da še ne vejo, kje je Celovec, kje pa Ljubljana. Te novine se delajo, kakor da bi bile najbolj vroče prijatlice deržave; ali kako more biti ta prijatel deržavi, ki deržavine ude, to je, narode zaničuje?. — kaj je tistemu za pravico mar, ki 70. del avstrijanskih deržavljanov, to je, jude, zagovarja, zraven pa vse nenemške narode zasmehuje, ki štejejo več kakor 28 milijonov duš?! Al naj bo! „Presse“ in njene tovaršice naj delajo in govoré, kar hočejo; naša dolžnost je v tej reči zaničevanje z zaničevanjem povračati. Naj nam gré taka berklarija iz hiše! Kaj bi človek z dnarji svojega očitnega sovražnika podpiral? Kar je pisala dozdaj „Presse“ s pajdašicami svojimi iz slovanskih dežel gledé narodnosti, je bilo skor da vse le gerda denunciacija. Pa zato je to novinarstvo že tudi vse zaupanje zgubilo; zlo že opuščajo po več deželah dozdanji naročniki take zabavljivke; preden preteče leto, jih ne bo, mislim, drugej najti, kakor še v kaki zakotni kavarni. — Kar se tiče tù na Reki národnosti, je najpred to mi povedati, da laška ali prav za prav laškutarska stranka umira. Sprevidila je, da slovanstva le ne more čisto prezréti. Zgodilo se je, da je najgorkeji mož te stranke gimnazijalnemu direktorju rekel, da spozná, da ni drugač in da se mora v šolah domači jezik bolje učiti kakor dozdaj; to je izrekla tudi mestna deputacija, ki je bila zavolj tega poklicana. Ob novem letu je poginil tudi organ tukajšnih Lahov in laškutarjev „Eco di Fiume“; podpirali so ga, kar so mogli, podpiral ga je z dnarji tudi magistrat sam, podpiralo ga kupčijsko družtvo — pa vse zastonj. Lahka mu zemljica! Za slovanstvo se ni nikoli menil, — le enkrat je prinesel novico, da se za Černogorce ne vé, ali so Albanci ali Slovani, in zopet drugikrat je povedal nam, da jezik naš, kakor ga govorimo in pišemo, je preterd, in zakaj da ne pravimo raje „ves“ mesto „vest“, „toporisce“, mesto „toporište ali toporišče!“ itd. — Kar se šol tiče, se bo pač mnogo spremeniti moralo. V farni in mestni normalki slišijo horvaški otroki malo ali pa celó nič svojega jezika; nune so Lahinje, laška je tudi realna šola — le da se v nji saj po tri ure na teden tudi horvaški uči. In gimnazija? Spodaj večidel laška, zgoraj večidel nemška, od tretje šole začenši se je po dve uri na teden tudi ilirski jezik učil. To je bilo vse, ali prav za prav to ni bilo nič. Nobena reč ni bila tako na potu napredovanju, kakor ta nesrečna mešarija toliko jezikov in pa zatajevanje stare in večne resnice, da se nauki glave in serca najbolj primejo, ako se v maternem jeziku razlagajo. Zanaprej bo bolje — to se zamore ne le pričakovati ampak za gotovo reči. V gimnazii bo dobila ilirščina, kar ji po božji in po človeški pravici gré. Farna šola se bo v celó horvaško normalno premenila. Svetujem pa Horvatom, da bi v domače novine bolj pogostoma kaj o šolah pisali, zlasti pa da bi na to gledali, če se res tudi v šolah domačemu jeziku daje, kar mu po postavi gré. Nekteri ljudje imajo v tem strašno široko vest; tako na pr. poznam človeka, ki bi moral v svoji šoli vse po domače razlagati, pa uboge otroke z laščino terpinči. Ker ni tukaj nič pravih Lahov in tudi ne enega domačega človeka, da bi razun kakega druzega jezika ilirskega ne znal, naj laščina ostane, kjer je zares potrebna, to je, poleg ilirščine, v realnih in kupčijskih šolah, sicer pa naj se ne terja, kar je nemogoče. Kmečke fante še v eno mer mučiti s tremi jeziki, je vendar od sile; in kaj je nasledek te trojkle? — da učenci še domačega jezika brati ne znajo. Nektere šole so že po 10, 9 in 8 let; al skoraj nikjer ne boš vidil, da mladina v cerkvi bukve v rokah ima, in kjer se kaj takega zasledi, so bukve laške, in otrok jih derží v rokah, pa še va-nje ne gleda. Po mojem prepričanji bi bolje bilo, da vse take šole nehajo; bi saj ob slabih in vedno slabejih letinah soseske veliko stroškov manj imele. Vzrok teh in drugih napak v ljudskih šolah je to, da ne gospodarijo z njimi soseske po svoji volji in da inšpektorji niso domači duhovni in edino le domači duhovni, ki okoljšine in potrebe sosesk bolje poznajo kakor vsak drug in jim je gotovo najbolj za blagor soseskini mar. Upamo, da bo nova soseskina postava pravdo zastran ljudskih šol v narodnem prospehu končala. — Zvedili smo, da bodo začele v Zagrebu samostojne politične novine izhajati, ktere se bodo nek „Pozor“ imenovale; imele bodo beletristično dodajo. Da je horvaškemu novinarstvu zboljšanja treba, ni dvombe; zaostalo je celó za slovenskim; tudi ne bo dnarne podpore manjkalo. Toda dopisovati bodo Horvatje bolj pridno morali, ko do zdaj, sicer se ne bo „Pozoru“ nič bolje godilo, kakor „Narodnim novinam“, ki so zares puste, pa tudi ne morejo drugačne biti, ker marljivega redaktorja tako malo dopisnikov podpira. Posebno potrebna bo „Pozoru“ beletristična dodaja, ker nimajo Horvatje zdaj nobenega pravega takega lista, kar je „Neven“ zvenel. Lahko se reče, da so zadnje leta o življenji, navadah in dušnem napredovanji Horvatov Slovenci več pisali v svojih novinah, kakor pa Horvatje v svojih. Škoda te lenobe (drugač se ta nemarnost ne dá kerstiti) je zato prevelika, ker ravno med Horvati leži več kakor kjer bodi národnega blaga še zakopanega; jasno pa je, da ga nobeden drug ne more tako popolnoma svetu odkriti, kakor Horvatje sami. To opravilo bo bolj pametno in bolj praktično, kakor pa neslano kavsanje o posameznih padežih ali pa celó krivično tirjanje, naj Slovenci svoj jezik pustivši „ilirski“ pišemo. Čmu to? Da nas narod ne bo razumel in potem ne maral za naše pisanja. Lep dobiček! — Ni davnej, kar je dobil slavni horvaški pisatelj gospod Kuralec iz Rusije povabilo, ali hoče na Harkovsko vseučilišče za profesorja priti. Živel je ta zavoljo svoje učenosti ravno tako kakor zavoljo svojega iskrenega domoljubja in neoskrunjene poštenosti visokospoštovani mož že veliko let na Reki, neupehoma nabiraje material za horvaški slovnik, ki se je v njegovih rokah že na več sto pol narastel in bo brez dvombe, ko na dan pride, prav biser cele slovanske literature. Sedem drugih bukev pa ima že za tisk priprav-

ljenih; imenitne bodo zlasti za filologa, ker ga med Horvati ni večjega mojstra v čistem domačem jeziku kakor je Kuralec.

Peripatetikar.

Z Zagreba 12. jan. A. K-s. — Družtvo za jugoslovensko povestnico v Zagrebu se je porazumilo z odborom za poslavljenje stoletnice Kačićeve v Zadru in z matico ilirsko, ter pozivlja vse domoljube in štovatelje Andreja Kačića Miošića, izdavatelja obče znanega „razgovora naroda slovinskoga“, da se udeležijo poslavljenja z dnarno pripomočjo ali pa z duševnim plodom. 14. decembra se bo namreč slavil stoletni smertni dan Kačićev, kterega pesme so globoko priderle v narod. Izdal se bo mesca decembra album, ki bo obsegal 1) narodne pesme junaške, ktere še niso nikjer natisnjene, in 2) životopise slavnih mož, ki so znamenitost dosegli v domači povestnici ali v narodnem pesništvu (kakor: Branković, Katalinić, Kerčelić, Valvazor, Vuk Karadžić itd.). Razun tega se pozivajo vsi narodni umetniki, posebno slikari in litografi, da obrazijo podobe onih povestničarjev in narodnih pesnikov, ki bodo kitili Kačićev spomenik. — Gospod Gjorgje Nikolajević, profesor v Zadru, pozivlja v „Serb. Dnev.“ k naročbi na „Serbsko-dalmatinski magazin“, kterega je že pod njegovim vredništvom 17 zvezkov na svetlo prišlo. Za pervim magazinom bo berž prišel na svitlo drugi, ki bo prinesel „Život i diela kavaliera Dimitrije Milakovića“, in bo obsegal 15 pol. Cena vsaki knjigi bo 50 novčičev. — Slavni kaptol škofije senjske je poslal za spomenike jugoslavenske, ktere pripravlja za natis gosp. Ivan Kukuljević pod imenom „Monumenta Slavorum Meridionalium historica“, blizo petdeset izvirnih glagolsko-horvatskih listin za prepis. — Visoko c. kr. namestništvo horvatsko-slavonsko je razpisalo 6. t. m. najem zagrebškega gledišča za dve leti, ter vzelo obzir tudi na razpravljanje igrokazov v domačem jeziku. Razun nemških igrokazov ali talijanskih oper mora biti vsako leto 48 predstav v domačem jeziku. Ko bi se našel mož, ki bi hotel samo horvatsko igranje v najem vzeti, dobi vsako leto 2000 gold. podpore. Bomo vidili, kakošen plod bo porodilo vse to! — Gosp. Andrija Pakšec, bogoslovec v Zagrebu, je prestavil didaktiko slovečega Komenskega, ktero bo „Napredek“ svojim naročnikom brezplatno donašal, kakor „Novice“ donašajo „Občno povestnico“.

Z Slovenskih goric na Štaj. Že več let se je neka mutasta ženska, čversta in veselega obraza, po Slovenskih goricah, sosebno po farovžih in drugih imenitnejih hišah klatila s pismom v roki: „Wenn Jemand weiss, woher diese Unglückliche wäre, möge auf dieses Zettel aufschreiben, denn von Ihrer kann man nichts erfahren und Niemand kennt die arme Stumerl, wahrscheinlich wird sie sich vom Hause verirrt haben, und kann jetzt nicht mehr zurück finden“. Pred nekimi tedni je ta uboga mutica hipoma spregovorila! Košata namreč je postala, ali kakor drugej pravijo „v drugi stan je prišla“, in se taka zadnje dni v fari sv. Ane okoli potezala, dokler ni slednjič v nekem listnjaku povila, kar pa ni čudo; zakaj iz več kerstnih bukvic gračke okolice se vidi, da so mnogotere sestre Venerine bratovšine tudi za germovjem in plotom na svojem težavnem potovanji v „Paulusthorgasse“ rodile. Če je že vsaki ženski žmetno (težavno), ako v samiškem stanu mati postane, si lahko mislimo, da je gluhomutici še desetkrat težeje med neznanimi ljudmi; toda, bodi ga Bog zahvaljen! usmiljenih Samaritanov tudi dan današnji ne zmanjkuje; novorojeno dete dobi botre, bode kerščeno in tudi njegova mati je z vsem potrebnim oskerbljena. Al „ročka le tako dolgo k studencu hodi, dokler se ne potere“, so nekdaj naš dedek pravili, in mene šegavo conjavali: „Jurica, si videl kruca“. Še tako pohlevnemu človeku slednjič poterpljivosti zmanjka. Tudi dobri ljudje se mutice naveličajo, ko jo že čez tri tedne z otrokom vred v božje ime redijo. Zatoraj se podajo z mutasto materjo v farovž in poprosijo gospod župnika, naj zapeljano siroto po kristjanski navadi upeljejo ali, kakor eni pravijo, poškropé, in iz nje pozvejo, od kod da je, in potem se naj potira na njeni dom; saj deželska postava velí, da vsaki kraj ima za svoje reveže skerbeti. Gospod fajmošter, po drugih opravilih zaderžani, to veselo delo svojemu kapelanu privošijo. Ta vzame šematizem v roke, imenuje poredoma vse fare cele škofije, in velí mutasti siroti, naj s kakim znamenjem spoznati dá, ko bo svoj rojstni kraj imenovati slišala. Ko pride na versto Sv. Margeta zvunaj Ptuja, mutica spoznati dá, z glavo kimaje, da je tamkaj domá. Tù sem bi se tedaj morala s svojim detetom pobrati; al ona se brani in kaže botru, naj še le zanaprej za njo skerbi; drugač, ako jo od hiše spodí, bode otroka zadavila in v pervi jarek vergla. Sedaj ni kazalo drugač, ko to celo komedijo okrajni gosposki v Cmurek oglasiti in pobarati za svèt, kaj da je storiti? Gosposka sklene, naj jo žandarji peljejo v njeni domači kraj. Ko mutica od žandarjev zasliši, jo po vseh udih strese, kakor da bi jo božjast bila popadla, in glejte veliko čudo: njeni jezik se je razvezal, in v tem hipu je jela govoriti. Ko so ji sedaj ojstro na noge stopili in rekli, zakaj da je tako dolgo ljudí za nos vodila in se gluhonemo delala? je odgovorila: „Zato — ker sem tako lože živela“. — Premišljevanje o vsej tej spačenosti prepustimo častitim bravcom samim. „Černe bukve“ so za tako sleparstvo menda še predobre.

Slekovčev.

Z Savinske doline. — V Savinski dolini na prijetnem gričku stojí mnogim bravcom znani samostan Maria Nazaret, kjer menihi frančiškani oskerbljujejo podfaro z 765 dušami in ljudsko šolo, pa tudi v okolici pomagajo drugim duhovnim, kadar jih potrebujejo. Lepa in prostorna cerkev pa je imela kaj slabe, leta 1735 izdelane orglje, ki so bolj cvilile kakor pele. Neki posebni dobrotniki in farmani, čeravno ubogi, so radovoljno stroške za popravo prevzeli in poklicali smo Vam, ljube „Novice“ znanega moža Martina Cajhen-a s povzelskega starega grada, ki je z dvema pomagačema, s svojim bratom Jakopom in z Blažem Železnikom iz Gezelna, ne le samo popravo izverstno dognal, temuč tudi tri nove registre tako vverstil, da po razsodbi vseh v muziki izurjenih gospodov, ki so dosihmal popravljene orglje prebirali, je delo velike hvale vredno. Samostansko predništvo s cerkvenimi ključarji tedaj Martina Cajhen-a izurjenega in vestnega mojstra vsem priporoča, ki njegove roke potrebujejo.

O. Zofron Merk, kurat.

Z Ljubljane. Dunajski vradni časnik je predvčeranjim krajnski deželi oznanil veselo novico, da so presvitli cesar 6. dan preteklega mesca prečastitega gospod dr. Jerneja Vidmer-ja izvolili za knezo-škofa krajnskega. Po verjetnem pismu, ki smo ga ravno iz Dunaja prejeli, mislijo novi knez in škof svoje višje duhovno pastirstvo nastopiti mesca sušca.

Z Ljubljane. * V nedeljo teden je bil letni zbor tukajšnega družtva, kterega namen je podpora bolnih štacunarskih pomočnikov. Družtveni vodja g. Ambrož, je pozdravil družbenike z ogovorom, v kterem je razodel stan te koristne bratovšine z ozirom na pretekle tri leta, kar sedanje vodstvo opravlja družtvene zadeve, v kterem se posebno pridno gosp. M. Treun kot opravnik družtveni ukvarja z vsemi pisarijami, gospod J. Kordin kot dnarničar s kaso, gosp. A. Zajec pa z oskerbništvom bolnišnice. Iz tega ogovora smo zvedili, da dohodki lanskega leta so znesli 1657 gold. in 3 kr., — stroški pa 910 gold. in 57 kr., tako, da je ostalo 746 gold. 46 kr. Lansko leto je 8 novih udov v družtvo stopilo, 16 jih je pa odpadlo, ker niso letnega plačila odrajtali — tako, da jih je zdaj 208. Leta 1857 je na koncu leta ostalo 1406 gold. in 36 kr., v letu 1858 pa 661 gold. 56 kr., letos bi bilo ostalo 746 gold. 46 kr., ako bi se ne bila cena obligacij zlo znižala. Celo družtveno premoženje znese sedaj 13113 gold. in 92 kr. Kar se tiče stroškov za bolnike,

je bilo povedano, da je v letu 1857 trem, v letu 1858 štirnajstim, v letu 1859 pa devet bolnim podpora družtvene kase podeljena bila; tako se je za teh 26 bolnikov 1402 gold. in 69 kr. izdalo. Največje stroške prizadevajo tisti bolniki, kteri pridejo v družtveno bolnišnico; poslednje 3 leta je bilo 5 bolnikov v bolnišnici, za ktere se je porabilo 626 gold. in 80 kr. — malo manj kakor za vseh drugih 21, kteri so se domá na rajtengo družtva zdravili. — Res je, kar je gospod vodja o tem rekel, da so stroški v bolnišnici sila veliki, postrežba pa slaba. Morebiti se vendar utegne v prihodnji povekšani mestni bolnišnici kaka izba dobiti za te bolnike, kar zdaj ni bilo mogoče. Z gorko besedo je poslednjič za napredek te milodarne naprave marljivi gosp. vodja Ambrož zbranim družbenikom na serce govoril, naj si vzajemno prizadevajo, da čedalje več udov stopi v bratovšino, in se kapital njeni sčasoma tako naraste, da bo moč tudi pripomoč takim dajati, kteri ali zavoljo slabosti ali zavolj kake druge nesreče ob kruh in zaslužek pridejo. — Ko je bila volitev družtvenega vodja in odbornikov končana, pri kteri so bili spet vsi dozdanji gospodje izvoljeni, je prišlo v prevdarek vprašanje: ali naj se napravi po stari navadi tudi letos tako imenovani „kupčijski ples“ ali pa ne? Po večini glasov je bilo sklenjeno, da letos ne, — zato, ker po mislih predsednikovih ni pričakovati, da bi letos, ker so Ljubljančanje že na vse strani dajali, še toliko donesli za ta milodarni namen, da bi družtvu čez stroške, ki jih prizadene veselica, še kaj ostalo.

Ali ste pa, dragi gospodje, to sklenivši in izgovorivši „das inhaltsschwere Wort“ ne! tudi pomislili, da, kar že Prešerin prerokuje, zatega voljo

„Mnogtere devíce, mnogtere ženíce
Okó bo na skrivnem solzé prelivalo?“

Ali ste popolnoma prezerli, da tudi v letošnji pratiki pust stojí in da, kakor nam „Čbelica“ pravi, Rezika in Barbka, Cilka in Manca, Lenčika in Pepica premilo zdihuje:

Dolgo že čakam,
Solze pretakam,
Pa ga le ni!
Lice cveteče,
Kroglo, rudeče
Že se bledí!

Kaj bo! Samica
Kmali srotíca
Vsahvat začnem!
Če se ne vsmili
Letos pust mili,
Dvíca vmerjem!

Novičar iz domačih in ptujih dežel.

Z Dunaja. Po cesarskem ukazu se ima armada graničarjev v nov red djati, po kterem ima vprihodnje iz 14 regimentov pešcov obstati, vsak regiment iz 3 batalijonov po 6 kompanij, izmed kterih imata ob času mirú le 1. in 2. batalijon vsakega regimenta v službi biti, 3. batalijon pa ne; tudi nimajo pešči graničarji vprihodnje več kot lahka armada veljati, ampak kot redovna armada (v linii); kadar od doma marširajo, nimajo za navadno marširati le v posamnih batalijonih, ampak v celih regimentih pod vodstvom svojih oberstarjev, in v vojski imajo združeni biti z drugo redovno armado, ali pa, kakor okoljšine nanesó, se bojevati v celih graničarskih brigadah.

— Cesarski patent od 1. t. m. veléva, kako se imajo vprihodnje cesarske postave razglaševati. Važne premembe v teh oznanilih zahtevajo — kakor omenjeni patent pravi — tudi tisti cilj in konec, da bi se več deržavnih stroškov odvernilo, in so ob kratkem povedane te-le: Deržavni zakonik (deržavne postavne bukve) bo vprihodnje izhajal na Dunaji le v nemškem jeziku; kadar je postava v tem zakoniku oklicana, zadobí veljavo; — dosedanji deželni zakoniki, ki so donašali postave zraven nemškega jezika tudi v jeziku tiste dežele, kjer so izhajali, bojo jenjali; — županijam ni treba deržavnega zakonika jemati; — v nemškem jeziku natisnjene postave se bojo iz Dunaja deželnim poglavarstvom za razpošiljanje, za druge deželne jezike potrebne prestave pa se jim bodo v rokopisih tudi iz Dunaja pošiljale, da jih bojo dale v svoji deželi natisniti in potem jih razpošiljale. Kar imajo deželne poglavarstva svojih ukazov po deželi oklicati, jih bojo natiskovale na stroške dežele v deželnih jezicih in po potrebi gosposkam in županijam razpošiljale. — To je poglavitni zapopadek tega patenta za prihodnje oznanovanje cesarskih postav, ktero je zdaj že v tretjo dobo stopilo; patent od 4. sušca 1849 je namreč vpeljal deržavni zakonik, kteri je razun nemškega jezika bil natisnjen v 10 deželnih autentničnih jezikih; zraven tega so izhajali tudi še deželni zakoniki v deželnih jezikih z dostavljenim nemškim; — patent od 27. dec. 1852 je vpeljal deržavni zakonik samo v nemškem jeziku; deželni zakoniki pa so v dvojnih razdelkih donašali vse postave razun nemškega tudi v deželnem jeziku. Zdaj bo to spet drugač, kakor gori omenjeni cesarski patent veleva. Ker pa dano postavo, da je veljavna, mora vsak razumeti, kteremu veljá, se smemo nadjati, da se oklici postav v deželnih jezikih ne bojo nič prikrajšali.

— Po kazalu lanskega deržavnega zakonika je bilo preteklo leto v vsem skupaj 214 postav oklicanih, namreč: 2 cesarjeva razglasa, 16 cesarskih ukazov, 6 deržavnih pogodb, 6 ukazov ministerstva unanjih in 40 ministerstva notranjih oprav, 41 ministerstva pravosodja, 97 ministertva dnarstva, 6 ministerstva kupčijstva, 6 ministerstva bogočastja in nauka, 1 pa višje računske oblastnije.

— Po besedah nekterih dunajskih časnikov se bo vprihodnje cela obravnava zapuščin (Verlassenschaft-Abhandlung) notarjem v roke dala, kterim so zdaj sodnije le tiste obravnave izročevale, ktere niso bile v pravdi.

— Kakor se sliši, pripravlja ministerstvo notranjih oprav prenaredbe jetništva po skušnjah pretečenih let.

— Judje (židi) dosegajo čedalje več pravic, ki jih dozdaj nismo imeli. Cesarski patent od 1. t. m. preklicuje staro postavo, po kteri nihče, kdor ni kristjanske vere bil, ni mogel priča biti pri oporoki (testamentu) kakega kristjana. To zdaj ne veljá več in tudi jud more priča biti. Ravno ta cesarski patent preklicuje tudi staro postavo, po kteri v kakoršni koli pravdi jud za juda zoper kristjana ni mogol pričati; jud zoper kristjana ni zdaj več sumljiva priča in more tudi zoper njega za svojega rojaka pričati.

— Kardinal in veliki škof dunajski je pod naslovom „Papež pa Italija“ pastirski list na svetlo dal, v kterem z gorečo besedo pretresa glasovito knjigo „Papež pa kongres“.

— Škofa iz Linca in St. Pölten-a sta prišla na Dunaj se pomenit z ministerstvom med drugimi važnimi rečmi tudi čez to, kako naj bi vlada gospodarstvo cerkvenega dnarja izročila škofom, ker se sliši, da zavolj pomanjšanja stroškov se ima to gospodarstvo škofijam v roke dati.

— Govorí se, da tudi deželne dnarstvene direkcije bojo jenjale po vseh deželah in da bodo njih opravila kantonske gosposke prevzele.

Z Zagreba. „Agr. Ztg.“ preklicuje govorico, ki se je po deželi zatrosila, da so dela za železnico iz Zagreba v Sisek ustavljene, ter pravi, da to ni res.

Z Ogerskega. 11. dan t. m. je bilo v vseučeliščU peštanskem na černi tabli v nemškem in madžarskem jeziku oznanilo nabito, v kterem šolska dekanija učence svarí in jih opominja v vsem spodobnega obnašanja.

Z Českega. V Pragi so tudi začeli vojake za papeževo armado nabirati; neki papežev kapitan jih nabira; do 12. t. m. jih je nabral blizo 50.

Z Benetk. Avstrijanski vladi sovražna stranka tukaj čedalje bolj rogovili. Da bi vse tiho in mertvo bili, žuga ljudém, da se ne upajo v nobeno gledíše in k nobeni veselici, in tako se zapera eno gledíše za drugim. Tudi v cerkev jih ne pustè; cela rajda mladih ljudí se vstopi k cerkvenim vratam, pa ne pustí nobenega noter.

Z Verone. 9. dan t. m. je imela avstrijansko-sardinska vojaška komisija, ki ima mejo v Lombardíi določiti, svoj pervi shod v Desencani.

Z Milana. Milaneži so zlo nevoljni. Nič jim ne dopade, da Turin je glavno mesto, ne pa Milan. Če ravno davki niso večji kot so pred pod avstrijansko vlado bili, morajo vendar toliko prostovoljnih doneskov odrajtovati, da jim že presedajo.

Z Francozkega. Čedalje bolj se mešajo laške homatije, in papeževe dežele stojé zdaj v pervi versti. Da je večkrat omenjena brošura „Papež pa kongres“ pisana bila po naukazu cesarja Napoleona, je zdaj gotovo, ker lastno cesarjevo pismo, ki ga je papežu pisal, poterjuje to. Papež sonamreč 2. dan dec. cesarju Napoleonu pisali, da hočejo poslanca poslati v kongres, ako se jim zagotoví, da jim ostanejo vse njih dežele kakor jih je kongres leta 1815 ustanovil. Napoleon je na to pismo, o kterem na novega leta dan še ni nič omenil, 31. dec. odgovoril. V tem pismu pravi cesar, da najbolje kaže, ako se papež odpové deželam, ki so se zoper njega spuntale. „Milovaje Jim to svetujem — piše Napoleon — al kakor koli prevdarijo težavne okoljšine, bi utegnilo tudi za blagor svetega prestola in za mir Evrope najbolje bili, ako se odkrižajo tistih dežel, ki že skozi 50 let rimski vladi le zadrege delajo. Ako to storijo, zraven tega pa tirjajo, naj so jim velike vlade za vse druge dežele porok, da ostanejo pod njih oblastjo, se bo mir in red spet vernil. Kaj bi tudi hasnilo, ako bi dežele, ki jih domača vlada vkrotiti ne more, se mogle dolgo časa s ptujo silo berzdati. Taka sila bi napravila sovraštvo celega italijanskega naroda in bi dražila velike vlade; večen šunt in punt in strah bi bil“. Odgovor papežev na to pismo ni še znan. Da je globoko rano vsekalo Napoleonovo pismo sv. Očetu, se pa bere od vseh strani, in ne more drugač biti. Časniku „Nord“ se piše iz Rima, da nikdar nikoli ne bojo papež dovolili v zmanjšanje rimske deržave in da bojo raji pod izgledu Pija VII. se ravnali kakor pa se udali. Od druge strani pa se piše, da se utegne hudi razpor med sv. Očetom in Napoleonom na bolje oberniti, ako pervi prenapeti minister, kardinal Antonelli od vladarstva odstopi. In že je bila v Parizu te dní govorica, da je Antonelli odstopil; al najnovejše novíce terdijo, da to še ni res. Francozka vlada ima zdaj s tem veliko opravila, da po vseh svojih časnikih obdeluje ljudstvo in mu dokazuje, da se papežu kot cerkvenemu glavarju celó nič zalega ne godí, in da je za rimsko vlado veliko bolje, ako nima puntarskega ljudstva, ki za-njo ne mara; zatega voljo pa tudi strahuje časnike, ki bi radi za papeža in njegove pravice govorili; škofom brani, da ne morejo svojih pastirskih listov po deželi razpošiljati, in drugim duhovnim, da ne smejo ziniti o tej zadevi. — Vprašali bojo naši bravci, kaj pa pravijo druge velike vlade k temu? Od angležke, ki najbolj vleče s francozko, se sliši, da nima nič zoper to, ako se vse dežele srednje Italije zedinijo s Sardinijo; sicer se pa derží pravila, da nobena vlada (in tudi francozka ne) se ne sme z vojsko vtakniti vmes. Taka prevelika Sardinija pa menda ni Napoleonu po godu; on bi imel le rad novo samostojno kraljestvo. Kaj bote tedaj še sklenile, se ne vé. Avstrijanska vlada je nek angležki odgovorila, da ne bo nobene vojske začela; al pravicam do tega, kar je bilo v Villafranki sklenjeno, se ne bo odpovedala. Tudi od pruske in rusovske se še nič gotovega ne vé, kaj mislite; od rusovske se je bralo, da ne bo dovolila, da bi se papežu Romagna vzela; al papežu bo resno svetovala, naj zboljša svoje posvetno vladarstvo. Tako stojé rečí danes že zlo zlo zamotane. Govoríce, da bojo sv. Oče zapustili Rim in se podali na španjski otok Majorka, — da bo cesar Napoleon vzel svojo armado iz Rima in novim prekucijam tam odperl zaturnice, in več druzega ni še do danes poterdilo nobeno gotovo znamenje. Pravijo, da laške homatije ne delajo Napoleonu sivih las: „to je vse le malenkost — je nek unidan rekel neki visok gospod v Parizu — kadar bo prišla turška štrena na mizo, takrat bo še le ta prava“. Prislovica „Cesarstvo (Napoleonovo) je mir“ — kje si?

Z Nemškega. Z Berolina 12. jan. Danes je princvladar deželni zbor odperl. Slovesnost je bila velika. Govor, s kterim je zbor pozdravil, je bil posebno o zadevah nemške politike, hesiške rečí in armadne prenaredbe, z veliko zadovoljnostjo zaslišan. O tistih homatijah, ki pa zdaj svet najbolj pretresajo, ni rekel ne bev ne mev.

Z Bavarskega. Dan pred sv. 3 kralji je razsajala okoli Monakovega silno huda ura z bliskom, gromom in točo. Enaka nevihta je bila na sv. 3 kraljev dan na Ogerskem okoli Nagylaka, odkodar se je vlekla čez mesto Hrad (Arad). Iz Banata pa piše časnik „Del.“ 10. dan t. m., da je reka Bega čez svoje bregovje stopila in predmestjem temešvarskim žugala s povodnjo. Nasproti pa se iz nemškega Broda na Českem sliši, da so ondi 3. t. m. dva metulja vjeli, ki sta okoli nekega drevesa ferfrala. Bogme! da tudi vreme je vse smešano.

Z Rusije. Petrograd 3. jan. Novi kriminalni zakonik je ministerstvo pravosodja že izdelalo in ga bo kmali izročilo. Razun očitne in besedne obravnave se imajo tudi porote (sodbe po prisežnih možéh) vpeljati.

Loterijne srečke:

V Gradcu na Dunaji } 11. januarja 1860: **18. 12. 77. 79. 17. 63. 47. 80. 76. 58.**

Prihodnje srečkanje v Gradcu in na Dunaji bo 25. januarja 1860.

Žitna cena

v Kranji 9. januarja 1860.

Vagán pšenice domače 5 fl. 45. — banaške 5 fl. 54. — reži 3 fl. 90. — ječmena — fl. —. — ovsa 2 fl. 90. — prosa 3 fl. 80. — ajde 3 fl. 20. — koruze 4 fl. 98. — soršice — —

Žitna cena

v Ljubljani 14. januarja 1860.

Vagán (Metzen) v novem dnarji: pšenice domače 5 fl. 85. — banaške 5 fl. 83. — turšice 4 fl. 6. — soršice 4 fl. $17^{5}/_{10}$. — reži 3 fl. 50. — jećmena 3 fl. 20. — prosa 3 fl. 35. — ajde 3 fl. 35. — ovsa 2 fl. 32.

Kursi na Dunaji

14. januarja 1860 — **v novem denarji.**

Deržavni zajemi ali posojila.		Druge obligacije z lotrijami.	
5% obligacije od leta 1859 v novem dnar. po 100 g. g.	67.50	Kreditni lozi po g. 100 . g.	101.25
5% nar. posojilo od l. 1854 „	78.60	4½% Teržaški lozi po 100 „	126.—
5% metalike . . . . „	72.—	5% Donavske parabrodske po g. 100 . . . „	102.25
4½% „ . . . . „	63.25	Knez Esterhazy. po g. 40 „	82.—
4% „ . . . . „	56.50	Knez Salmove po g. 40 „	41.75
3% „ . . . . „	43.—	Knez Palfyove po g. 40 „	38.—
2½% „ . . . . „	36.—	Knez Claryove po g. 40 „	37.25
1% „ . . . . „	14.—	Knez St. Genoisove po g. 40 „	38.50
Obligacije zemlišn. odkupa. (po 100 gold.)		Knez Windischgräz. po g. 20 „	23.—
5% dolnjo - avstrijanske g.	91.—	Grof Waldsteinove po g. 20 „	27.75
5% ogerske . . . . . „	71.50	Grof Keglevičeve po g. 10 „	15.50
5% horvaške in slavonske „	71.—	**Denarji.**	
5% krajnske, štajarske, koroške, istrijanske . „	76.—	Cesarske krone . . . g.	17.65
Deržavni zajemi z lotrijami		Cesarski cekini . . „	6.10
Zajem od leta 1834 po 250 „	360.—	Napoleondori (20 frankov) „	10.35
„ „ „ 1834 petink. „	360.—	Souvraindori . . . . „	17.70
„ „ „ 1839 . . . „	118.50	Ruski imperiali . . . „	10.55
„ „ „ 1839 petink. „	115.—	Pruski Fridrikdori . . „	11.—
4% narodni od leta 1854 „	111.25	Angleški souvraindori . „	13.—
Dohodkine oblig. iz Komo „	15.50	Louisdori (nemški) . . „	10.55
		Srebro (ažijo) . . „	27.75

Odgovorni vrednik: **Dr. Janez Bleiweis.** — Natiskar in založnik: **Jožef Blaznik.**